

OLLI MATIKAINEN

RIKOS HISTORIASSA

Johdanto

Historiallinen kriminologia¹ on historiallisia alkuperäislähteitä ja lähtieteiden (sosiologia, kriminologia, antropologia jne.) teoriaa yhdistävää tutkimusta, jonka keskeisenä tutkimuskohteena ovat rikos ja rikosmäärittelyt: miten elintärkeää rajanvetoa rikoksen, lain ja moraalien välillä on kulloinkin käyty, ja mitkä ovat olleet syyt rikollisuuteen tai rikolliseksi määriteltyyn käyttäytymiseen.² Ennen 1970-lukua rikoksen historiaa oli historiantutkimuksessa systemaattisesti tarkasteltu lähinnä oikeushistorian tutkimusperinteessä.³ Toisaalla eräät kriminologian uranuurtajat olivat olleet kiinnostuneet historiallisista kehityskuluista ja vertailuista.⁴ Nämä näkökulmat yhdistyivät historiallisessa kriminologiassa. Tutkimusalan vähittäisestä ”institutionalisoitumisesta” kertovat useat tutkimustilannetta ja metodeja luotaavat artikkelit⁵, helposti lähestyttävien yleisesitysten ilmestyminen⁶ ja viimeksi alan tutkijoiden ryhmittäminen oman ”Crime, History & Societies”-aikakauslehden ympärille (1997).

Historiantutkimuksen kiinnostusten kohteita suuntaavat yleiset yhteiskunnalliset virtaukset ja tieteellisten paradigmojen muutokset. Metodologisesti historiallisen kriminologian nousu Länsi-Euroopassa ja Yhdysvalloissa osuu yksiin yhteiskuntatieteiden ja kvantitatiivisten menetelmien 1960–70-luvulla historiantutkimukselle asettamien haasteiden kanssa. Historiantutkimuksen lähde-empiristiselle perinteelle⁷ ominaista sosiaalista ontologiaa voi Christopher Lloydin tapaan luonnehtia behavioristiseksi individualismiksi.⁸ Yhteiskunta ja ihminen otetaan usein annettuna, sillä tutkijan luomat

abstraktit käsitteet ja selittämisen apuvälineet kuten sosiaaliset, taloudelliset ja psyykkiset rakenteet, normit, symbolit, mentaliteetit jne. ymmärretään joskus jopa vaarallisiksi: selittämiseksi on riittänyt "lähteiden puhuminen" ja tarkemmin erittelemätön arkipäivän kokemuksen ihmiskäsitys. Kun yksilö eristetään atomistiseksi toimijaksi, voidaan rikosilmiötkin sivuuttaa pelkästään "poikkeustapauksina" tai yksilöiden patologioina.⁹ Ei liene sattumaa, että Suomessa ensimmäisiä rikosnäkökulman mahdollisuudet oivaltaneita historiantutkijoita oli holistista metodologiaa kehitellyt Pentti Renvall, jolle rikos- ja oikeusanalyysistä tuli väline 1500-luvun ihmisen psyykkisen rakenteen selvittämiseen.¹⁰

Kokonaisvaltaisen rakennetutkimuksen vaatimus ja "singularisoivan" historiantutkimuksen kritiikki kiteytyi Suomessa Antero Heikkisen ja Heikki Ylikankaan vuonna 1971 Historiallisessa aikakauskirjassa käynnistämässä keskustelussa ns. "kahdesta historiasta."¹¹ Ylikangas sovelsi oppejaan käytäntöön samana vuonna julkaistussa tutkimuksessaan väkivaltarikollisuudesta Suomessa 1500-luvulla.¹² Sosiologinen teoria funktionalistisessa muodossaan oli löytänyt tiensä vuonna 1976 ilmestyneen "Puukkojunkkarien esiinmarssin" tulkintoihin.¹³ Ylikangas riisui Etelä-Pohjanmaan puukkojunkkareihin aiemmin liitetyn romantiikan ja käsitteeli ilmiötä perimmältään taloudellisten suhdanteiden aiheuttamana rikollisuutena.

1970-luvulla julkaistujen tutkimusten kysymyksenasetteluissa olivat pinnalla makrotason taloudellisten ja sosiaalisten rakenteiden muutosten vaikutukset rikollisuuden rakenteeseen, olipa sitten kysymys keskiajasta tai "modernisaation" 1800-luvusta.¹⁴ Marja Taussi Sjöbergin mukaan Uumajan yliopiston rikoshistorian projektilla ja hänen vuonna 1981 julkaistulla väitöskirjallaan "Brott och straff i Västernorrland 1861–1890" oli alunperin neljä tavoitetta: 1) tutkia, kuinka yhteiskuntamuutokset kuten väestönkasvu, kaupungistuminen ja teollistuminen vaikuttivat rikollisuuden määrään ja rakenteeseen 2) ketkä tekivät rikoksia 3) miksi yksittäiset ihmiset tai ryhmät tekivät rikoksia 4) pyrkiä alueelliseen vertailuun.

Kirjoittaja lisäsi heti perään, että työn edistyessä oli käynyt selväksi **tarve** pohtia perusteellisemmin, kuinka yhteiskunnan sosiaalinen **kontrolli** oli rakentunut ja miten se vaikutti rikollisuuteen. Taussi **Sjöbergin** mukaan rakennetutkimusta oli jatkossa täydennettävä **lisäksi** tarkemmalla yksilötason analyysillä.¹⁵

”Ensimmäisen aallon” historiallisen kriminologian ansiosta **rikkos nousi** legitiimiksi tutkimuskohteeksi, pitkän aikavälin kvantitatiiviset vertailut antoivat aiempaa perustellumman kuvan suurista **linjoista** ja raja-aidat eri tieteenalojen välillä madaltuivat. Poikkeusteellisenä alana historiallinen kriminologia on myöhemminkin ollut altis seuraamaan uusimpia virtauksia, kuten mikrohistoriaa ja historiallista antropologiaa.¹⁶ Kun Eric Monkkonen vuonna 1979 **kritikoi** ”hypoteesien testaamisen” hengessä historiantutkijoiden **vastuutonta ja naiivia**” teorian ja tilastollisten menetelmien **aliohiointia**,¹⁷ saattoi historiallisen kriminologian tilaa Historian päivillä vuonna 1985 arvioinut Tuija Hietaniemi esittää Howard Zehriin **takeutu**en, että makrotason kvantifointiin perustuva tutkimus näytti jo saavuttaneen ”oleellisimmat tuloksensa.”¹⁸ Keskustelu rikostutkimuksen tilastollisista menetelmistä on tämän jälkeenkin jatkunut **vilkkaana**¹⁹, mutta samalla tutkimuksen painopiste on jonkin verran kääntynyt laadulliseen suuntaan. On myös tunnustettu, ettei **ihmisten** käytös reagoi mekaanisesti esim. taloudellisiin suhdannevaihteluihin. Kulttuurin vaikutukseen ja ihmisten tapaan jäsentää **kokemustaan** on mahdollista päästä kiinni laadullisen tapaustutkimuksen kautta. Kognitiivinen näkökulma rikokseen lieneekin jatkossa yksi keskeinen sosio-ekonomisen paradigman luomaa kuvaa **täydentävä** tutkimusote.

Rikollisen toiminnan määrittelyssä erityisen huomion ja ristiriitujen kohteena ovat kulloinkin yhteiskunnan toiminnalle tai valtaapitävien intresseille keskeisiksi ymmärretyt tekijät, joten rikos tavoittaa usein jotain oleellista yhteiskunnan rakenteista ja arvostuksista. **Lukija** voi esimerkiksi pohtia, miten länsimaisen yhteiskunta-historian peruskysymykset modernisoitumisesta (yhteisöstä yksilöön ja organisaatioyhteiskuntaan, suullisesta kulttuurista kirjalliseen jne.)

heijastuvat teoksen artikkeleissa. Kaikissa ihmisyhteisöissä sanktioidun henkirikoksen tausta ja tutkintatapa oikeudessa eri aikakausina (Lamberg, Karonen, Nygård) antavat tähän ongelmaan yhden vertailukohdan. Muiden aiheiden osalta myös arvioitavan teon rikosleima on korostetun historiallinen. 1600-luvulla seksuaalisuus (Jokiahö), suhde ylliluonnolliseen (Eilola) ja loukkaava puhe (Vuorela, Vilkuna) olivat vaarallisia aiheita ja keskeisiä myös rikosmäärittelyiden kohteena. Modernin yhteiskunnan toiminnan kipupisteitä ovat olleet mm. talouden säätelyyn liittyvät kysymykset ja kansalaisten luottamus julkiseen valtaan (Ojala, Eloranta) sekä yhteiskunnan kontrollitoimenpiteiden vaikutukset (Hämäläinen).

Oikeuslähteissä on tarua ihmeellisemmän todellisuuden ja draaman aineksia: koko historian tutkijan työtä on joskus verrattu salapolitiikkaan. Mikrohistorioitsijat Edward Muir ja Guido Ruggiero ovat leikitelleet myös vertauksella, jonka mukaan historian tutkija toimii kuin renessanssiajan haudanryöstäjä kaivaessaan ruumiin (lähteet, menneisyyden tapahtumat) ylös myydäkseen sen anatomisia ruumiinavauksia (historiantutkimuksen analyysi) varten.²⁰ *Marko Lamberg* on artikkelissaan ottanut lähtökohdakseen draamavertauksen ja tarkastelee myöhäiskeskiaikaista, poikkeuksellisen persoonallisella tyylillä kirjoitettua Tukholman raadin pöytäkirjaa ja sen kertomaa kirjoittajansa, kirjuri Helmik van Nördenin näkökulmasta. Kuvaavasti nimettömäksi jäävän suomalaisyntyisen piikatyön epäselvä kuolemantapauksen tutkinta vie myöhäiskeskiaikaisen Tukholman todellisuuteen.

Petri Karonen selvittelee Turussa vuonna 1643 käsiteltyä murhaoikeudenkäyntiä, jossa porvarin vaimo Margareta Kitt oli syytettyinä miehensä surmaamisesta elohopealla. Rikostutkinta oli 1600-luvulla vakiintumassa valtiollisen oikeudenkäytön uomiin, missä asianomaisen aseman, keskinäisten suhteiden ja korvausten ensisijaisuus sai vähitellen väistyä yksilön vastuun ja syyllisyyden selvittämisen tieltä. Karosen mukaan välähdykset 1640-luvun elämästä kertovat ”modernisoitumisen” etenemisestä myös muilla elämänalueilla (alkoholikulttuuri, kunnia- ja aikakäsitykset).

1600-luvun alkupuolisko oli Ruotsin valtakunnassa hallinnollisen yhtenäistämisen aikaa. Jatkuvasti sotaa käyneen valtiovallan uudet vaatimukset loivat samalla uutta ”rikollisuutta,” joka liittyi esivallan toimenpiteiden vastustamiseen. Uhkaan valtarakennetta vastaan reagoitiin tarvittaessa ankarin rangaistuksin. Tukholmassa 1620-luvulla uuden veron (pikkutullin) periminen aiheutti suoranaisia levottomuuksia. *Piia Vuorela* liittää tapahtumat kysymykseen siitä, kuinka alamaiset saattoivat vahvan hierarkkisessa järjestelmässä vastustaa esivallan toimenpiteitä: keinot ulottuivat arkipäivän passiivisesta vastarinnasta ja solvauksista suoranaiseen kapinointiin ja henkirikoksiin asti.

Avioliiton ja seksuaalisuuden julkisessa rikosoikeudellisessa säätelyssä luotiin 1600-luvulla seuraavien vuosisatojen ns. luterilaista yhteiskulttuuria leimannut seksuaalisuuden kontrolli. Vanhastaan seksuaalisuus oli erilaisten tabusäännösten alainen, ja avioliittojärjestelyt ja seksuaalisuuden säätely koskivat samalla elintärkeitä sukujen välisiä suhteita. *Mika Jokiahon* mukaan nämä vanhat katsomustavat olivat vielä 1600-luvulla voimakkaita. Yhteisöllinen valvonta ja kruunun ja kirkon tiukentunut kontrolli 1600-luvulla eivät kirjoittajan mukaan aina olleet toisilleen vastakkaisia ilmiöitä, vaan kumpikin osapuoli pyrki myös saman kosmisen järjestyksen ylläpitämiseen. Kulttuurihistoriallisesti seksuaalisuuden valvonta liittyy laajempaan kysymykseen ns. sivilisaatioprosessista ja yksilöllistymisestä; taloudelliset ja sosiaaliset muutokset johtivat siihen, että monet normeja rikkoneet joutuivat kohtaamaan seuraukset yhä enemmän yksilöinä. Oikeustapaukset paljastavat myös käsityksiä siitä, miten miehen ja naisen kunnia määriteltiin 1600-luvulla.

Ns. noitavainot on yksi tutkituimmista uuden ajan alun ilmiöitä. Suurten ja huomiotaherättävien ”vainojen” rinnalle uusin tutkimus nostanut arkisemmat noituus- ja taikuussytökset, joita suomalaisissa 1500–1700-luvun oikeuslähteissäkin lienee tuhansia. Suomessa tapausmäärän huippu osuu 1600-luvun jälkipuoliskolle.²¹ Noituus ja magia ovat olleet osaltaan luomassa osin harhaanjohtavaa vas-

takkainasettelua menneisyyden ihmisen ja "rationaaliseksi" ymmärrätyn nykyihmisen välille. Kysymys ihmisen persoonallisuuspiirteiden historiallisuudesta on yleisemminkin mielenkiintoinen, sillä ihmisen käyttäytymistä määrittävät suhteellisen samankaltaisina pysyvät biologiset tekijät ja alati muuttuva kulttuuri. *Jari Eilolan* mukaan lapsenmurhasta syytettyjen naisten paholaisnäkyjen taustalla oli nykyihmisellekin tuttu tunteiden dynamiikka (ahdistus, häpeä), mutta niiden ilmenemismuodot ja tekojen käsittely rikoksina saivat 1600-luvulle tyypillisiä muotoja.

*Kustaa H.J. Vilkun*an artikkeli 1600–1700-luvun huumorista ja kunnianloukkauksista tiivistää monta vanhan agraarin maailman ymmärtämiseksi keskeistä seikkaa. Yksi pisimmistä 1600-luvulta säilyneistä pilkkalaulun pätkistä ja sen päätyminen käräjille Pohjois-Hämeen Ruovedellä vuonna 1681 antaa käsityksen siitä, mistä oli kyse: sanan mahdista ja puheen merkityksestä vielä suurimmaksi osaksi suulliselle kommunikaatiolle perustuvassa kulttuurissa. Sopimattomaksi ja rangaistavaksi tulkitun puheen kontekstin huomioimisen kautta päästään lähestymään keskeisiä arvostuksia. Kuten myöhemminkin, 1600-luvun kansanhuumorissa keskeisiä olivat seksuaalisuuteen, poikkeavuuteen ja hierarkkisiin valtasuhteisiin liittyviä teemat. Näihin kipupisteisiin osuminen saattoi koitua kohtalokkaaksi yksilöiden välisissä suhteissa (esim. henkirikokseen johtanut kunnianloukkaus) tai suhteissa yhteiskuntajärjestykseen (kuninkaanpilkk).

Kirjan toisen osan artikkeleissa ollaan jo siirrytty askel kohti nykyaikaa. *Toivo Nygårdin* artikkeli palaa henkirikokseen 1800-luvun lopun näkökulmasta. Alajärvellä tapahtuneen tapon taustalta paljastuu valtaväestön ja etnisen vähemmistön rinnakkaiselon ja kirjoittamattomien lakien särkyminen. Tapauksen ja siihen suhtautumisen perusteella voi kysyä, kuinka hyvin virallinen oikeusjärjestelmä ymmärsi tai edes halusi ymmärtää romanien perinnäistapoja.

Jari Ojala ja *Jari Eloranta* tarkastelevat rikosta talouden näkökulmasta. Työvoiman liikkuvuus sekä työntekijän ja työnantajan väliset oikeudelliset suhteet ovat modernin talousjärjestelmän

ongelmakohtia. Jari Ojala analysoi merimiesten karkaamisia suomalaisilta laivoilta 1700–1800-luvulla. Syyt karkaamisiin olivat usein taloudellisia, harvemmin kurjiin olosuhteisiin liittyviä. Merenkulku oli taloudellista toimintaa, jonka onnistumisen ratkaisi varustajan, kapteenin ja merimiesten yhteistyön sujuvuus. Taloudellisten intressien lisäksi merimiesten karkaamisten ja yritysten ehkäistä karkaamisia taustalla näkyivät vielä patriarkaalisen järjestelmän ja merkantilismin ajan käytännöt: ongelma nähtiin pitkään nimenomaan varustajan oikeuksien turvaamisen näkökulmasta.

Jari Elorannan esittämä kysymys yksityisen ja julkisen sektorin vuorovaikutuksesta, taloudellisista väärinkäytöksistä ja ns. korruptiivisen rajapinnan synnystä on tyypillinen modernien yhteiskuntien rikosmäärittelyihin liittyvä ongelma. Itsenäistymisen jälkeen Suomen taloudelliset, sosiaaliset ja poliittiset rakenteet olivat käymis-tilassa, mikä loi edellytykset intressiryhmien vaikutusvallan kasvuun. Suomen puolustusvoimien järjestelyn osalta lain ja moraalin rajanvetoa käytiin kysymyksissä sotasaalismateriaalin käytöstä ja yhden sotienvälisen ajan suurimman julkisen rakennushankkeen, linnoittamisen toteuttamisesta. Julkisessa keskustelussa toimintaa pidettiin osaksi epäeettisenä, mutta rikossyytteet jäivät yksittäisiksi. Mielenkiintoinen on tapausten luoma näkökulma siihen, mikä on ”kollektiivitoimijoiden” kuten intressiryhmien kykenevyys moraaliratkaisuihin.²² Kirjoittajan mukaan tapahtumat puolustuslaitoksen ympärillä on ymmärrettävä pelkän henkilökohtaisen hyödyn tavoittelun lisäksi myös osana aikakauden yleistä aatteellista isänmaallisuutta ja Neuvosto-Venäjän luomaa uhan ilmapiiriä.

Vuosien 1919–1932 kieltolaki on ollut monien viihteellisten ja romantisoivien näkemysten aiheena. Rikollisuuden tutkimuksessa sitä on pidetty esimerkkinä tilanteesta, jossa virallinen laki ei kohtaa kansan käyttäytymisnormistoa. Ristiriidan on katsottu johtaneen lainkunnioituksen vähenemiseen. *Johanna Hämäläinen* lähestyy ongelmaa vuonna 1928 Viitasaarella julkisuutta saaneen auto-onnettomuuden kautta, missä pirtutrokarien auto suistui jarruvian vuoksi järveen. Kirjoittaja mm. kysyy, kertooko todistajien piittaamaton

valehtelu nimenomaan kieltolain myötä yleistyneestä ammattirikollisuudesta ja lainkunnioituksen vähenemisestä. Mikrohistoriallisen näkökulman mukainen taustoitus nostaa esille myös hieman yllättäen kysymykset naisemansipaatiosta, autoista ja modernisaa-tiosta.

Tämän teoksen painottuminen ns. vanhempaan aikaan ja väki-valtaan ei ole pelkästään Jyväskylän yliopiston Historian laitoksen tutkimusprofiilin tuotetta, vaan yleisempikin kansainvälinen tilanne. Xavier Rousseauxin ja Luis Knaflan arvion (1996) mukaan modernia aikaa koskevien tieteellisiksi luettavien rikostutkimusten määrä on vielä vähäinen, vaikka luonnollisesti jo 1900-luvun osalta erilaisten lähteiden määrä antaisi innovatiiviselle tutkimukselle hyvinkin monipuolisia mahdollisuuksia.²³

Historiallisen kriminologian näkökulmilla on Suomessa tilaa, ja odotettavissa on myös tutkimuskentän laajeneminen ns. perinteisen rikollisuuden ulkopuolelle. Lähitieteistä esim. oikeussosiologian ja ns. lakiantropologian historiantutkimukselle tarjoamat näkökulmat ovat toistaiseksi jääneet Suomessa liki täysin pimentoon.²⁴ Rikoksen historiasta on kuitenkin ollut kiinnostunut koko joukko nuorempaa jatko-opiskelijasukupolvea, joten näkökulma on elänyt myös julkaisemattomien opinnäytteiden tasolla.²⁵

Lähteet:

- ¹ Saksalaiset Gustav Radbruch ja Heinrich Gwinner julkaisivat vuonna 1951 teoksen "Geschichte des Verbrechens. Versuch einer Historischen Kriminologie" (Stuttgart 1951), missä käsite "historiallinen kriminologia" mahdollisesti esiintyy ensimmäistä kertaa. Radbruchin ja Gwinnerin teos on lähinnä kokoelma esseitä hyvin erilaisista rikosilmiöistä aina Rooman ajoilta saakka, mutta kirjoittajat toivat jo tällöin tavoitteenaan esille tarpeen nähdä rikos laajemmissa yhteiskunnallisissa yhteyksissään. Radbruch & Gwinner 1951, s. 5–7.
- ² Rikoksen legaalista ja sosiologisista määritelmistä, ks. Laitinen, Ahti & Aromaa, Kauko, Näkökulmia rikollisuuteen. Helsinki 1994, s. 13–18.
- ³ Esim. Hemmer, Ragnar, Suomen oikeushistorian oppikirja I. Porvoo 1962.
- ⁴ Vaikutusvaltainen esitys on Rusche, Georg & Kirchheimer, Otto, Punishment and Social Structure. New York 1939, jossa tekijät yhdistävät yhteiskuntarakenteen ja rangaistusjärjestelmän kehityksen toisiinsa. Suomalaisen kriminologian uranuurtaja Veli Verkko (Homicides and Suicides in Finland and their Dependence on National Character. Köbenhavn 1951.) puolestaan tulkitsee väkivaltarikollisuuden kehityslinjoja.
- ⁵ Ks. Rousseaux, Xavier, From Medieval Cities to National States, 1350–1850: The Historiography of Crime and Criminal Justice in Europe; Knafla, Luis A., Structure, Conjuncture and Event in the Historiography of Modern Criminal Justice History. Teoksessa Emsley, Clive and Knafla, Louis A. (eds.), Crime History and Histories of Crime. Studies in the Historiography of Crime and Criminal Justice in Modern History. Westport, London 1996, s. 3–44.
- ⁶ Usein viitattuja malliesimerkkejä ovat englantilaisten James Sharpen (Crime in Early Modern England 1550–1750 London, New York 1984) ja Clive Emsleyn (Crime and Society in England 1750–1900. London, New York 1987) teokset.
- ⁷ Ks. Lynch, Katherine A., History and the Pursuit of Interdisciplinary Research in the Human Sciences. Teoksessa Karsten, Peter & Modell, John (ed.), Theory, Method and Practice in Social and Cultural History. New York, London 1992, s. 58–66.
- ⁸ Lloyd, Christoffer, Explanation in Social History. Padstow 1986, s. 150.
- ⁹ Ks. myös Markkola, Pirjo, Marginaali historian keskipisteessä. Teoksessa Pelto, Jarmo & Markkola, Pirjo (toim.), Kuokkavieraiden pidot. Tampere 1996, s. 7–18; Nygård, Toivo, Erilaisten historian problematiikasta ja lähteistä. Teoksessa Roiko-Jokela, Heikki (toim.), Vanhuus, vaivat, erilaiset. Jyväskylän historiallinen arkisto vol. 4. Jyväskylä 1999, s. 17–23.

- ¹⁰ Renvall, Pentti, *Suomalainen 1500-luvun ihminen oikeuskatsomustensa valossa*. Turku 1949. Renvall analysoi 1500-luvun rikollisuutta myös tilastollisesti samana vuonna ilmestyneessä Varsinais-Suomen maakuntahistoriassaan (Renvall, Pentti, *Varsinais-Suomen historia V:1. Valtiolliset vaiheet ja hallinnollis-oikeudellinen kehitys*. Turku 1949, s. 222–236).
- ¹¹ Ahtiainen, Pekka & Tervonen, Jukka, *Taluttumaton tutkija Heikki Ylikangas 60 vuotta*. Teoksessa *Tie tulkintaan. Juhlakirja akatemiaprofessori Heikki Ylikankaalle 6. marraskuuta 1997*. Toim. Anu Koskivirta. Juva 1997, s. 32–33; Kansainvälisesti historiallisen kriminologian nousun taustavaikuttajina mainitaan usein ranskalainen Annales-koulukunnan (esim. Pierre Chaunun ryhmä) ja englantilaisen marxilaisvaikutteisen sosiaalihistorian (mm. E.P. Thompson) inspiroima tutkimus. Sharpe 1984, s. 2–13; Rousseaux 1996, s. 4–6.
- ¹² Ylikangas, Heikki, *Väkivaltarikosten motivaatiopohja 1500-luvulla Suomessa*. Historiallinen arkisto 65. Loviisa 1971, s. 88–197; vrt. myös kirjoittajan uudempi tulkinta: Ylikangas, Heikki, *What Happened to Violence? An Analysis of the Development of Violence from Medieval Times to the Early Modern Era Based on Finnish Source Material*. Teoksessa Lappalainen, Mirkka (ed.), *Five Centuries of Violence in Finland and the Baltic Area*. Helsinki 1998, s. 9–121.
- ¹³ Ylikangas, Heikki, *Puukkojunkkarien esiinmarssi*. Keuruu 1976. Englanniksi: Ylikangas, Heikki, *The Knife-fighters: Violent Crime in Southern Ostrobothnia 1790–1825*. Helsinki 1998.
- ¹⁴ Ks. esim. Zehr, Howard, *Crime and Development of Modern Society. Patterns of Criminality in Nineteenth-Century Germany and France*. London 1976; Hanawalt, Barbara, *Crime and Conflict in English Communities 1300–1348*. Harvard 1979; Sundin, Jan, *Theft and Penury in Sweden 1830–1920. A Comparative Study at the County Level*. *Scandinavian Journal of History* 1/1976, s. 265–302; Ylikangas, Heikki, *Major Fluctuations in Crimes of Violence in Finland. A Historical Analysis*. *Scandinavian Journal of History* 1/1976, s. 81–103. Sosio-ekonominen ote korostuu myös kahdessa Suomen rangaistusjärjestelmän historiasta kirjoitetussa yleisesityksessä, ks. Kekkonen, Jukka & Ylikangas, Heikki, *Vapausrangaistuksen valtakausi. Nykyisen seuraamusjärjestelmän historiallinen tausta*. Helsingin yliopisto. Oikeuden yleistieteiden laitos. Helsinki 1982; Lappi-Seppälä, Tapio, *Teilipyörästä terapiaan. Piirteitä rangaistusjärjestelmän historiasta*. Vankeinhoidon historiaprojektin julkaisuja 9. Helsinki 1982.
- ¹⁵ Taussi Sjöberg, Marja, *Brott och straff i Västernorrland 1861–1890*. *Acta Universitatis Umensis* 35. Umeå 1981, s. 1–4.
- ¹⁶ Lindström, Dag, *Oärliga mästare och kivande makar. Ett och annat om*

rättskipning, kriminalitet och normsystem i 1500-talets Norden. *Historisk tidskrift* 1994: 2, s. 513–535; Eibach, Joachim, *Kriminalitätsgeschichte zwischen Sozialgeschichte und Historischer Kulturforschung*. *Historische Zeitschrift* 263/3 (1996), s. 681–715.

¹⁷ Monkkonen, Eric, *Systematic Criminal Justice History: some Suggestions*. *Journal of Interdisciplinary History* 4/1979, s. 464.

¹⁸ Hietaniemi, Tuija, *Väkivalta ja sen syyt uusimman ulkomaisen historiallis-kriminologisen tutkimuksen mukaan*. *Historian päivät 1985*. *Historiallinen arkisto* 88. Vammala 1986, s. 323.

¹⁹ Rousseaux 1996, s. 12–13.

²⁰ Muir, Edward & Ruggiero, Guido, *Introduction: The Crime of History*. Teoksessa Muir, Edward & Ruggiero, Guido (eds.), *History from Crime*. Baltimore, London 1994, s. vii–viii.

²¹ Nenonen, Marko, *Envious Are All the People, Witches Watch at Every Gate. Finnish Witches and Witch Trials in the 17th Century*. *Scandinavian Journal of History* 18/1 (1993), s. 83.

²² Laitinen & Aromaa 1994, s. 22–23.

²³ Rousseaux 1996, s. 4; Knafla 1996, s. 33.

²⁴ Ks. esim. Laitinen, Ahti, *Johdatus oikeussosiologiaan*. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja A:23. Turku 1996; Nader, Laura (ed.), *Law in Culture and Society*. Berkeley – Los Angeles – London 1997 (1969).

²⁵ Ks. esim. Forsström, Sari (toim.), *Laittomuuden laitatiellä*. Helsingin yliopiston Historian laitoksen julkaisuja 1/1996; Rajala, Juha, *Rajaseudun huligaanit. Nuorisongelma viime vuosisadan vaihteen kannaksella*. Teoksessa Peltola, Jarmo & Markkola, Pirjo, *Kuokkavieraiden pidot*. Tampere 1996, s. 47–77.